

*Наталія Тонконог
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІСТИЧНОГО ПРИЙОМУ ПОРІВНЯННЯ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто особливості вживання порівняння в науково-популярних текстах. Дослідження зосереджено на лінгвофункціональному аспекті, результати якого сприятимуть вирішенню таких актуальних проблем комунікації як конструювання і редагування власного висловлення з використанням різноманітних образних засобів мовлення. Автор розкриває шляхи декодування асоціацій, що містять порівняння, за допомогою яких пропонується науковий матеріал стає доступним і легко засвоюється. Вживання порівняння у науково-популярних текстах сприяє візуалізації явищ, уточненню наукових понять, адже порівняння конкретизує наукові абстракції, викликає асоціації зі знайомими предметами і явищами, що сприяє кращому розумінню нових наукових знань.

Ключові слова: науково-популярний функціональний стиль, порівняння, стилістичний прийом, гіперболізований зміст, подібність, пряме значення, компонент порівняння, асоціативний компонент.

В статье рассмотрены особенности применения сравнения в научно-популярных текстах. Исследование сосредоточено на лингвофункциональном аспекте, результаты которого будут способствовать решению таких актуальных проблем коммуникации как конструирование и редактирование собственного высказывания с использованием различных образных средств речи. Автор раскрывает пути декодирования ассоциаций, содержащих сравнение, с помощью которых предлагаемый научный материал становится доступным и легко усваивается. Употребление сравнения в научно-популярных текстах способствует визуализации явлений, уточнению научных понятий, ведь сравнение конкретизирует научные абстракции, вызывает ассоциации со знакомыми предметами и явлениями, что способствует лучшему пониманию новых научных знаний.

Ключевые слова: научно-популярный функциональный стиль, сравнение, стилистический прием, гиперболизированный смысл, сходство, прямое значение, компонент сравнения, ассоциативный компонент.

The article discusses the features of the use of comparison in popular scientific texts. The study is focused on linguistics and functional aspects, the results of which will serve to address such actual issues of communication as designing and editing of own statements using various imaginative means of speech. The author reveals the ways of decoding associations that include comparison by which the proposed research material can be available and

comprehensible. The use of comparison in popular scientific texts facilitates the visualization of phenomena clarification of scientific concepts, as comparison makes scientific abstraction association with familiar objects and phenomena, which contributes to a better understanding of new scientific knowledge.

Key words: *popular scientific functional style, comparison, stylistic device, exaggerated content, similarity, direct value, comparison component, associative component.*

Постановка проблеми. У зв'язку з постійним розвитком науки і техніки виникла необхідність популяризації новітніх досягнень не лише в науковому, а й науково-популярному функціональному стилі. Науково-популярний стиль пов'язаний з розвитком різних галузей наукового пізнання, різних сфер діяльності людини. Автори науково-популярних текстів описують факти, предмети, процеси, явища дійсності і т. ін. З іншого боку, загальні проблеми впливу культурних, соціальних та психічних чинників зумовлюють засоби мовного вираження у науково-популярному стилі. Порівняння нерозривно пов'язане з ціннісною картиною світу, його аналіз дає змогу виявити місце тих чи інших об'єктів у мовній картині світу. Порівняння є елементом оцінної діяльності з одного боку, і універсальним способом переосмислення значення слів з іншого. Порівняння в пізнанні навколишнього світу відіграє важливу роль, оскільки все пізнається в порівнянні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовні процеси викликають останнім часом посилений інтерес з боку мовознавців, адже такі дослідження відкривають додаткові можливості для наукового проникнення в сферу мовної свідомості, співвідношень мови і особистості. Сучасні лінгвістичні пошуки спрямовуються на вивчення процесів зв'язку мови та культури, мови та етнічної ментальності, що веде до створення ціннісної картини світу. Вказану проблему досліджують такі вчені-лінгвісти як В. І. Бартон, Н. І. Добжанська, І. П. Довбня, Л. І. М'яснікіна, С. Ф. Соколовська, Е. В. Швед, О. А. Щепка та ін.

Мета статті полягає у здійсненні лінгвістичного аналізу вживання стилістичного прийому порівняння у науково-популярних текстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-популярні статті – це спосіб міжкультурної комунікації у світі, обмін інформацією між зацікавленими наукою людьми від досвідчених науковців з багатолітнім стажем до юного знавця науки. Якщо розглядати висвітлення наукової тематики у науково-популярних виданнях, то можемо констатувати, що значний інтерес продовжує становити низка тем, які, постійно хвилюють людство. Це – здоров'я, екологія, біологія, космос, інноваційні технології, археологія, психологія. Інтерес до таких галузей наук можна пояснити ментальністю людини, яка прагне до пізнання Всесвіту та самопізнання. Людина сама обирає напрямки для своїх подорожей: зовнішній (в історію, Всесвіт, подорожі) та внутрішній (у вивчення психологічних особливостей та фізичних чи розумових здібностей людини чи надлюдини). Пізнавальна

функція лишається головною при написанні будь-якої статті для тексту науково-популярного спрямування.

У лексичних зворотах порівняльного характеру, залежно від семантики суб'єкта й об'єкта порівняння, спостерігається семантичне протиставлення конструкцій зі сполучниками *than, as, like*.

У порівнянні знання, вміщене у висловленні, стосується лише одного з порівнюваних об'єктів, тому тільки один об'єкт виражає свою властивість і це вираження відбувається лише опосередковано через його відношення до іншого, відмінного від нього об'єкта. При цьому другий об'єкт повинен мати ту властивість, яка лежить в основі порівняння. Напр.: 1) *Sea water freezes at a temperature of less than fresh, so the ice in the polar regions are still melting, although normally this time of year they should freeze* [7, March 23, 2016]. – «Морська вода замерзає при температурі меншій, ніж прісна, тому льоди в районі полюса все ще тануть, хоча в нормі в цю пору року вони повинні замерзати». 2) *Prior to the global warming over the pole I was always very cold air, which is denser than warm* [7, Jun 12, 2016]. – «До початку глобального потепління над полюсом завжди було дуже холодне повітря, яке щільніше теплого».

Щодо семантики головного члену компаративного звороту, це в основному лексика з нейтральною конотацією (ані позитивною, ані негативною), як це простежується у лексичних порівняльних виразах. Така лексика належить до нейтрального реєстру і може вживатися у будь-якій сфері людського спілкування, і навіть ті лексеми, які свого часу вважалися жаргонізмами або винятково розмовними виразами, з роками втрачають своє стилістичне забарвлення та входять до загальнономовного словникового фонду – в тому разі, звичайно, якщо вони є продуктивними і соціально значущими.

Наведений далі приклад ілюструє цю думку: «*To date, 160 days in 2016 Arctic ice area showed a record low, and it is significantly lower than in the same period of the previous year, the champion, of 2012*» [7, Jun 12, 2016]. – «До теперішнього моменту 160 днів 2016 року льоди Арктики демонстрували рекордно низьку площу, і зараз вона помітно нижче, ніж у той же період попереднього року-рекордсмена, 2012-го».

Так, порівняння «*and it is significantly lower than in the same period of the previous year, the champion, of 2012*» базується на апіорному досвіді і носить суто прикладний характер.

У наступному прикладі «*The universe is as big as life*» міститься порівняння *as big as life*, де прикметник *big* має цілком нейтральне забарвлення. У словнику цей компаративний вираз не супроводжується жодними стилістичними позначками. Але в просторіччі цей вираз може розповсюджуватися до наступної конструкції: *as big as life and twice as ugly*.

Для того, щоб у доступній формі читач зрозумів складні фізичні поняття автор науково-популярної статті вдається до зіставлення їх зі звичайними, побутовими реаліями: «*The atoms that are the nodes associated with its closest neighbors covalent bond*» [7, Jun 20, 2016]. Для яскравого

відображення руху молекул автор порівнює їх з мандрівниками: «*It must be born in mind that solid particles occasionally leave the place and go to another. These «travelling» molecules or atoms cause the diffusion in solids vortex electric field can be excited not necessarily a guide*» [7, Jan 10, 2017]. Образне вживання дієслова «*can be excited*» – «збуджуватися» ґрунтується на порівнянні електричного поля з живим організмом.

У наступному науково-популярному тексті мова йде про невідомі до цього часу бактерії, але вони уподібнюються простим одноклітинним організмам: «*Recent studies have shown the existence of geological manifestations of sulfuric acid in bacteria that are found in ancient fossils in South Africa. There have been large size of these structures, some very similar to the single-celled organisms that live in the many gray ocean depths, where virtually no kysen.polnostyu oxygen is absent*» [7, Jun 12, 2016]. «Останні дослідження геологів показали існування сірчаноокислих проявів в бактеріях, які знайдені в древніх скам'янілостях на території Південної Африки. Відзначаються великі розміри даних структур, деякі дуже схожі на одноклітинні організми, що мешкають в багатій на сірку океанській глибині, де практично повністю відсутній кисень».

Учені виявили в атмосфері незнайомі дірки, які назвали «чорними дірками». Адвербіальне лексичне сполучення з компонентом *black* може змінювати семантику у залежності від контексту. Проаналізуємо зміну логічного значення на прикладі фразеологічного сполучення *black as ...*. Так при вживанні *black as soot* (чорний, як попіл), *black as coal* (чорний, як вугілля), вживається у тому разі, коли мова йде про забруднені руки, обличчя, одяг людини. Фразеологізми *black as pitch* (чорний, як смола), *black as midnight* (чорний, як ніч), *black as ink* (чорний, як чорнило) вживаються для опису кімнати, будинку, шляху тощо.

У наступному фрагменті йдеться про нові види павуків-привидів, які зміють літати. Їх існування на віддаленому острові в Тихому океані виявили аргентинські біологи. До цих пір налічувалося 506 видів цього сімейства. Розмір новачків досягає 2,5 сантиметра.: «*Argentine biologists on a remote island in the Pacific discovered three new species of spiders, ghosts, able to fly, according to The Daily Mail. It has been established that they have a number of differences from the relatives living on the mainland. For example, use «kisses» in courtship, while on the mainland spiders limited mutual rubbing feet*» [7, Jul 12, 2016].

Для того, щоб читачеві було зрозуміліше, нововиявлених павуків-привидів порівнюють з «родичами», що мешкають на материку. Наприклад, при догляді використовують «поцілунки», в той час як на материку павуки обмежуються взаємним потиранням лапок.

Аналогічний підхід міститься у наступному фрагменті, в якому йдеться про коричневих карликів. За розрахунками вчені припускають, що дійсно у шарах атмосфери коричневих карликів може бути життя, проте організми повинні бути в десять разів меншими за земні бактерії, але за умови, якщо на космічному об'єкті не буде потоків повітря, яке підіймається з глибинних

шарів атмосфери: 1) «*According to scientists suggest that in the atmosphere actually brown dwarfs could be life, but the organisms to be ten times smaller than terrestrial bacteria, but only if the space object will flow air that rises from deep layers of the atmosphere*» [7, Jun 2, 2016]; 2) *According to experts, brown dwarfs are very different from the Earth, and it is rather a half stars, half – planet* [7, Jun 2, 2016].

Також вчені стверджують, що для зародження життя на таких планетах не обов'язково, щоб там були умови, схожі на земні. На такому субзірковому об'єкті існує своя погода, там навіть є так звані хмари, які складаються зі свинцю та різних мінералів: «*Also, scientists say that the origin of life on such planets is not necessary that there were conditions like on earth. In this subzirkovomu object has its own weather, there is even a so-called cloud consisting of lead and various minerals*» [7, Feb 10, 2017].

На думку астрономів, у спокійних атмосферах карликів можуть існувати організми, в десятки разів менше земних бактерій. «*According to astronomers, in a relaxed atmosphere dwarfs may exist organisms in the tens of times less than the Earth's bacteria. However, if from the depths of celestial objects are updrafts, the size of the alleged «residents» can exceed the earth s*» [7, Feb 10, 2017]. Дана інформація про карликів зводиться до порівняння їх із земними бактеріями. Однак, якщо з надр небесних об'єктів ідуть висхідні потоки, то розміри передбачуваних «жителів» можуть перевищувати земні.

Вчених зацікавила наявність водяних хмар, що скупчилися в атмосфері одного з карликів, який знаходиться в сузір'ї Гідра, в семи світлових роках від нашої планети. Розмір цього карлика приблизно в п'ять разів більше, ніж розмір Юпітера: «*Scientists are interested in the availability of water clouds, accumulated in the atmosphere of one of the dwarfs, which is in the constellation of Hydra, seven light-years from our planet. Razmer this dwarf is about five times larger than the size of Jupiter*» [1, Feb 10, 2017].

Результати досліджень важливі тому, що в Чумацькому Шляху налічується приблизно один мільярд коричневих карликів, це набагато більше кількості планет, схожих на нашу Землю. Так, можна проводити пошуки позаземного життя в атмосфері «невдалих» зірок: «*The research results are important because in the Milky Way, there are about one billion brown dwarfs, it is much more than the number of planets similar to our Earth. So to search for extraterrestrial life in the atmosphere of «failed» stars*» [18 Jan 17, 2017].

Ми знаходимо порівняння «*as warm as toast*» у науково-популярних статтях: «*In order to avoid influenza avoid being as warm as toast*» [1, Feb 10, 2017]. Фразеологічне порівняння *as warm as toast* вживають, коли мають на увазі «*someone who is clothed warmly in winter or of a pleasantly warm room*» (людина, яка тепло вдягнена (закутана в одяг) взимку або у теплій кімнаті). Тут криється порівняння людини з тостом.

У 2014 році дослідницька кампанія НАСА «*Operation Ice Bridge*» з'ясувала, що в Антарктиді тануть величезні обсяги льоду. Так, щорічно льодовики в середньому втрачають 83 гігатонн. Це еквівалентно приблизно

половині маси Евересту. «*In 2014 NASA research campaign Operation Ice Bridge discovered that Antarctica is melting huge amounts of ice. So, every year the glaciers on average lost 83 gigatonnes. This is equivalent to about half the mass of Mount Everest*» [18 Jan 17, 2017]. Поданий приклад також засвідчує конкретизацію наукової абстракції, що викликає асоціацію зі знайомими предметами і явищами, а саме – з Еверестом.

Складні фізико-математичні тексти стають легшими для сприймання, коли проводиться співставлення. Так, квадрат модуля хвильової функції визначає ймовірну здатність частки набувати того чи іншого стану. Її можна представити у вигляді суми доданків (суперпозиції станів), а сам процес вимірювання зводиться до вилучення однієї з можливих складових: «*The square of the wave function gives the probability of a particle to make this or that state. It can be represented in the form of terms of the sum (superposition states), and the measurement process is reduced to the recovery of one of the possible terms*» [7, Jun 22, 2016].

У галузі геофізики автори науково-публіцистичних статей також вдаються до порівняння, або, як його можна ще назвати, співставлення: «*The fact that the detected rover «Spirit» deposition of silica, as stated geophysics, almost identical deposition stromatolites formed in the Valley of Geysers El Tatio in Chile, and is the result of living organisms likely cyanobacteria. (A type of bacteria that is obtained energy through photosynthesis)*» [7, Feb 10, 2017]. Річ у тім, що виявлені марсоходом «*Spirit*» відкладення діоксиду кремнію, як заявили геофізики, майже ідентичні відкладенням строматолітам, що сформувалися в долині гейзерів Ель-Татіо в Чилі, і є наслідком діяльності живих організмів, ймовірніше ціанобактерій (тип бактерій, що одержують енергію через фотосинтез).

Текст може починатися з порівняння, що вводиться прийменником «*like*», що ще більшою мірою сприяє фокусуванню на об'єкті порівняння: «*Like people, dogs seem to form memories about their experiences all the time, even when they don't expect to have to use those memories later, study coauthor*» [1, Feb 10, 2017]. У цьому прикладі здатність собак до запам'ятовування порівнюють із подібною здатністю людини.

Такими ж розумними птахами є яструби: «*The same applies to the hawks whose aligned gaze like humans has to be followed by immediate flight to catch the prey with arrow-like speed*» [7, Jun 12, 2016]. У цьому прикладі об'єктом порівняння є вміння яструба спрямовувати погляд і зі швидкістю стріли прямувати до своєї жертви.

Інший приклад, де описуються можливі наслідки екологічної катастрофи, є більш зрозумілим, коли ці наслідки порівнюються із наслідками катастрофи у Чорнобилі: «*Those who are forced to leave their place of residence and who move within the country or abroad because of ecological disasters (like Chernobyl disaster), or loss of land due to global warming - are considered ecological refugees*» [7, Feb 10, 2017]. Поліське містечко Чорнобиль, якому виповнилося 800 років, зайняло місце у сумнозвісному списку поряд із японськими містами Хіросіма та Нагасакі. Аварія на Чорнобильській атомній

електростанції стала однією з найбільших катастроф в історії людства. Вона вплинула на долі мільйонів людей. У результаті цієї жахливої катастрофи нинішня ситуація в Україні залишається надзвичайно складною і непередбачуваною: «*Present ecological situation in Ukraine could be characterized as a crisis that was formed during a long period because of the neglect of the laws of development and reproduction of natural source system of state*» [7, Jan 23, 2017]. Автор статті характеризує ситуацію в Україні як кризу, яка сталася у результаті нехтування людиною елементарними законами розвитку та репродукції природного багатства.

Проблеми Чорнобильської катастрофи остаточно не вирішені. У листопаді 2016 року Чорнобильську атомну електростанцію накрили новим саркофагом, який отримав назву – «конфайнмент»: «*The new Safe Confinement is the largest mobile land-based structure in history. It is 3.5 times heavier than the Eiffel Tower and can cover a Statue of Liberty*» [7, Jan 23, 2017]. «Новий безпечний конфайнмент – це найбільша рухома наземна конструкція в історії людства. Вона в 3,5 рази важче Ейфелевої вежі і може накрити собою статую Свободи». Для того, щоб люди не турбувалися про загрозу нових катастроф, новий конфайнмент назвали «вершиною інженерної майстерності» та порівнюють із Ейфелевою вежею у Франції, а для ще більшого переконання – із статуєю Свободи в США. За допомогою конфайнменту працівники Чорнобильської атомної електростанції зможуть за допомогою пультів управління поступово прибрати радіоактивний матеріал для безпечного захоронення в іншому місці.

Зміст нового значення, сформованого в процесі порівняння, найчастіше характеризується наявністю кількісного моменту, який виражений тотожністю чи розрізненням і завдяки якому порівняння набуває евристичної значущості – допомагає пізнати світ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений лінгвістичний аналіз лексичного матеріалу дає підстави стверджувати, що в науково-популярному творі порівняння породжує ланцюг асоціацій, за допомогою яких пропонований науковий матеріал стає доступним і легко засвоюється. Вживання порівняння у науково-популярних текстах сприяє виконанню низки завдань: продемонструвати на прикладах, пояснити, розтлумачити, візуалізувати, уточнити наукові поняття, адже порівняння конкретизує наукові абстракції, викликає асоціації зі знайомими предметами і явищами, що сприяє кращому розумінню і, отже, засвоєнню нових наукових знань. Необхідність вживання порівняння у науково-популярних текстах обумовлюється потребою пояснити складні наукові поняття шляхом зіставлення таких понять зі звичайними, буденними, зрозумілими. Ми виявили, що у більшості порівнянь, ужитих у науково-популярному стилі, виокремлюються спільні ознаки за критерієм подібності, проте вживаються також такі, що містять гіперболізований зміст. Таким чином, порівняльні звороти входять до відповідних модельованих утворень, зберігаючи ознаки стійкого словосполучення, адже у ньому наявні три основні компоненти: пряме значення, компонент порівняння, асоціативний компонент.

Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленому аналізі особливостей компаративістики англійських лексичних одиниць з обов'язковим залученням історичного та культурологічного аспектів країни, мова якої вивчається. Увага до цієї проблематики обумовлена невичерпною можливістю комбінування базової лексики у різних стилях мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартон В.И. Сравнение как средство познания / В.И. Бартон. – Минск : Вышэйша шк., 1978. – 128 с.
2. Довбня І.П. Порівняльна типологія англійської та української мов. [навч.-метод. посібн.] / Інна Петрівна Довбня. – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД». – 2015. – 108 с.
3. Дрібнюк О.Т. Особливості порівняння в англійській мові / О.Т. Дрібнюк // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Наука України. Перспективи та потенціал». – Запоріжжя : «Нова Освіта», 2013. – С. 198–199.
4. Дядюра Г.М. Образність як засіб діалогічності науково-популярного тексту / Г.М. Дядюра // Наук. записки. Серія «Філологічна». – Кіровоград. – 2011. – Вип. 22. – С. 26–31.
5. Соколовська С.Ф. Функціонально-комунікативний аспект науково-популярного дискурсу / С.Ф. Соколовська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2006. – № 26. – С. 204–208.
6. Glucksberg S. Understanding Figurative Language / S. Glucksberg. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 142 p.
7. Newsweek : National News, World News, Business, Health, Technology. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.facebook.com>

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Христинч Н.С.*

Стаття надійшла до редакції 03 лютого 2017 року

УДК 811.111'373.611

*Ніна Христинч
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЛЮДИНА» В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті розглянуто особливості вербального наповнення концепту ЛЮДИНА. Дослідження зосереджено на лінгвокультурному аспекті, результати якого сприятимуть вирішенню таких актуальних проблем